

slika je ritam duha

(razgovor s milivojem nikolajevićem)

Milivoj Nikolajević, slikar i grafičar, pripada »poslednjoj« generaciji umetnika između dva rata, koja se formira u Umetničkoj školi u Beogradu. Rođen u Sremskoj Mitrovici 1912. godine, osnovnu i srednju školu pohađao je i završio u Rumi i Ljubljani.

Godine 1932. upisao se u Umetničku školu u Beogradu i završio nastavnički i akademski odsek kod profesora: Bete Vukanović, Ivana Radovića, Ljubomira Ivanovića, Nikole Beševića i Simeona Roksandića. Pred rat je pripadao grupi »Desetorice«.

Njegovo umetničko delo je bogato i raznovrsno kako temama: pejzaž, enterijer, portret, mrtva priroda, tako i likovnim tehnikama: ulje, akvarel, grafika, pastel i crtež, koji u njegovom delu egzistira kao samostalna likovna disciplina.

Imao je tridesetak samostalnih i nekoliko stotina grupnih izložbi u zemlji i inostranstvu. Dobitnik je mnogobrojnih nagrada i nosilac Ordena zasluga za narod sa srebrnim zracima i Ordena rada sa crvenom zastavom.

Radi kao profesor na Akademiji likovnih umetnosti u Novom Sadu.

● **Da li biste mogli da definišete svoje umetničko opredeljenje i uverenje?**

– Teško je odgovoriti na to da li sam se ja uošte umetnički opredeljavao za ovo ili ono, kao i kakvo mi je uverenje. Izvesno je da sam skoro od početka slušao neki svoj unutrašnji glas, šta i kako. Smatram, sem toga, da sam, uglavnom, spontani slikar, što ne isključuje misao, odnosno razmišljanje. A sasvim sigurno sam protiv programa, unapred smišljenih, jer oni skućuju ličnost i ne daju joj da diše punim plućima, a umetnost to ne podnosi. Ne mora to uvek da bude tako, ali brojni primeri to potvrđuju.

● **Kako vi gledate na odnos umetnosti i stvarnosti?**

– Umetnost i stvarnost su nerazlučivi, i u užem i u širem smislu. Sve je stvarnost; stvarnost je priroda, stvarnost je čovek kao njen deo, stvarnost je umetničko delo, stvarnost je duh vremena u kojem čovek živi, i, da ne ređam dalje.

● **Šta čini Vaš slikarski svet?**

– Nije lako na to pitanje odgovoriti, a da ne bude sasvim uprošćeno. Moje pobude su, znate već, unazad petnaestak godina, »Ritmovi u prostoru«. Međutim, to su samo prvi i neophodni impulsi koje mi nudi priroda, ali slikarski svet je znatno složeniji, mnogoslojan; sve je sažeto u njemu: poticaju prirode, moja ličnost sa svim prirođenim i stečenim svojstvima, iskustvom; osećanje prostora i našeg vremena od kojeg se ne može pobeći; tonske i zvučne vrednosti boje, tokovi linije, smenjivanje ritmova, muzika, i mnogo šta drugo.

● **Šta je, po Vama, sudbina moderne umetnosti, a šta mistifikacija modernog vremena i njegove umetnosti?**

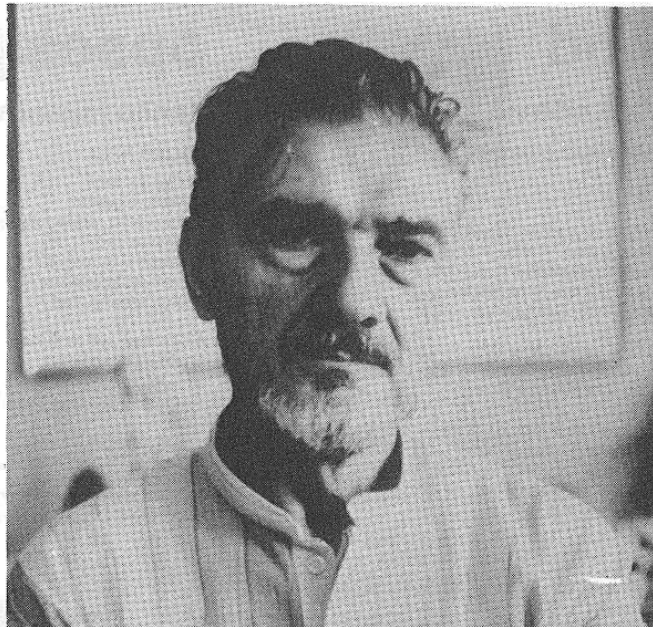
– Sudbina moderne umetnosti je ono što ona jeste i što mora da bude. Ništa drugačije nije bilo u prošlosti, a neće biti ni u budućnosti. Ja, razume se, mislim na istinsko, izvorno stvaralaštvo. Mi samo prividno odlučujemo njenu sudbinu; kako pre, tako danas, a tako će biti i sutra. Nikakve me mistifikacije nikad nisu interesovale.

● **Smatrate li da je za stvaraoca bitno da bude rezigniran, ili razočaran samim sobom – kažu da je to prirodna pratnja svih valjanih stvaralaca?**

– Mislim da je prirodna pratnja svih valjanih stvaralaca, pre svega, duboka, nepokolebljiva vera u ono što rade i što su uvereni da moraju da rade. Da nije tako, prestali bi da stvaraju. Što se tiče povremenih rezignacija ili sumnji u sebe, oni su prirodna pratnja čovekovog života, pa i umetnika i njegovog rada; ali, da su nadvladale rezignacije ili sumnja, mi ne bismo imali veliko umetničko blago koje posedujemo.

● **Koja su, da tako kažemo, Vaša tematska opredeljenja, ili bolje reći: čime objašnjavate činjenicu da skoro već dve decenije ostajete dosledni jednoj jedinjoj slikarskoj temi? (»Granje u vodi«, tj. »Ritmovi u prostoru«)?**

– Moram da ponovim da su se moja tematska opredeljenja spontano menjala više puta, četiri-pet puta, i da integritet moje ličnosti nije narušen. Naprotiv, ko je umeo da vidi na mojoj nedavnoj retrospektivi u Novom Sadu i Beogradu, mogao je da se uveri u čvrst kontinuitet, koji samo potvrđuje celovitost ličnosti. Potrebno je da slikar u postepenom zrenju, jer to ne ide brzo ni u našem veku brzine, stigne do svog sveta, koji mu omogućuje punoću i čistotu iskazivanja svega što se u njemu nataložilo i što ga tera na rad. »Ritmovi u prostoru«, kako ih nazivam pod sveukupnim pojmom, meni omogućuju da slikam i da svoja slikarska uverenja variram od slike do slike, tako da svaka ima drugo dejstvo, iako se radi o istim polazištima.

● **Pikaso je tvrdio: kad počinjem neku sliku, nikad ne znam šta će od nje biti. Da li vi sliku počinjete s preciznom idejom ili, kao Pikaso, krenete pa, onda, kuda Vas slika odvede?**

– Ja pravim skice po prirodi i one vode slikanju u ateljeu, najčešće vrlo dugom, jer je i tehnologija mog pastela takva, slojevita, da zahteva dugo slikanje. Na novom formatu mora da dolazi do nekih izmena, nekad i dopuna, ili, opet, uprošćavanja, ali osnovna verzija slike nalazi se već u slici. Prema tome, primer Pikasa nije primer na moj slučaj.

● **Mnogi slikari su govorili da ih stvari gledaju. Andre Maršan je napisao: »U jednoj šumi, u više mahova, osetio sam da nisam ja taj koji gleda šumu. Izvesnih dana, ostio sam da su stabla ta koja su me gledala. Ja sam bio tu slušajući... svet slikara treba da prožme, a ne on da želi svet da prožme«. Sumnjate li u takva osećanja?**

– Ne sumnjam u osećanja Andre Maršana, jer su ona sigurno istinita. Stvari u prirodi, tom neiscrpnom vrelu, u kojem se ništa ne ponavlja, imaju svoj vlastiti život, a on punom snagom deluje na nas. Otuda smo mi bezbrojnim nitima vezani za prirodu i teško je iskobeljati se iz njenog zagrljaja. Ona ima ogromnu snagu i voli da dikтира; a mi, njen deo, takođe posedujemo izvesnu snagu, i u tom trvenju treba naći pravi odnos snaga, tako da nijedna snaga ne bude okrnjena, nego da u delu slikara nađu onu saglasnost kakvu zahteva duh vremena u kojem delo nastaje; tada ono ima vlastitu vrednost i dejstvo.

● **Jedan slikar, dok stvara svet – vidi ga, a drugi ga slikar – misli. Koji je u Vama prisutniji?**

– Čini mi se da je kod mene prisutno i jedno i drugo. Teško je to odvojiti, a nema ni potrebe.

● **Slažete li se sa Koroom da slikar treba da misli pre slikanja, a ne dok slika?**

– Nemoguće je oterati misao dok se slika. Mislim da to nije uspevao ni Koro. Iako mu je misao zanimljiva, ne treba u nju baš sasvim verovati.

● **Kako u Vašem slučaju izgleda put od umetničke zamisli, preko realizacije, do gledaoca?**

– Kao što sam već rekao, prvi impuls mi nudi priroda, i od te zapaljive iskre vizitaja buduće slike postaje sve jasnija.

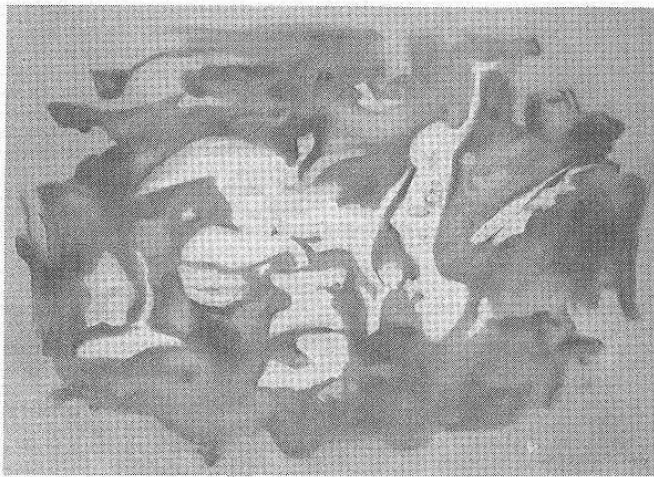
Međutim, put do realizacije traje, jer to zavisi od mog pristupa slikanju. Osnovna zamisao, odnosno pun doživljaj mora tokom rada, ma koliko on trajao, da sačuva prvobitnu svežinu i suštinsku punoću doživljaja, te uporno radim dok to ne ostvarim. Tragovi mojih napora ne smeju da se vide, nego samo dejstvo doživljaja. Gledalac, ukoliko polazi čista srca, ukoliko nije sputan brojnim predrasudama, mora da oseti to osnovno dejstvo. To se i događa, bilo da su u pitanju takozvani laici, čija su mišljenja izuzetno zanimljiva, jer su iskrena, bilo da se radi o istinskim znalcima, koji ne moraju biti stručnjaci, oslobođenim predrasuda. Te dve krajnosti među gledaocima se dodiruju, a ostale na brojim jer im je vrlo teško pomoći.

● **Umetnosti se preti. Preti joj se budućnošću. Verujete li da će umetnost preživeti: šta će se dogoditi sa slikarstvom?**

– Umetnost se rodila sa čovekom, vrlo rano, čim je osetio potrebu, unutrašnju, iskonsku, povukao prvu liniju i njom nešto izrekao, nešto životno. Duboko sam uveren da će umetnost zajedno sa čovekom preživeti, a nestati može, opet, samo zajedno sa čovekom, odnosno čovečanstvom. No, ja u to nikako ne verujem; a najmanje verujem raznim zloslutnicima, kakvih je uvek bilo.

● **Jeste li sigurni da savremeni čovek ima potrebu za slikarstvom kao umetnošću, tj. objasnite nam suštinu Vaše teze iz akademske besede o temi »Priroda, čovek, slika«?**

– Čovek nesumljivo ima potrebu za slikarstvom kao umešnošću, kao što ima potrebu i da slika. To se vidi iz susreta takozvanog običnog čoveka sa slikom. Ja imam o tome vrlo interesantna iskustva. Samo, mi smo učinili vrlo malo da ti susreti bi du češći, i to je velika šteta, jer ti susreti mogu da budu vrlo plodni. I u sašajnijim prilikama može se u tom pogledu mnogo više uraditi i putem vaspitanja od malih nogu, i drugim načinima.

dramatična rastrzanost, 1980/81

Moja teza iz akademske besede o temi »Priroda, čovek, slika« vrlo je jednostavna, iako je sam proces tih odnosa vrlo složen. Hteo sam da ukazem na činjenicu, u prvom redu, da je slika, kao nova, treća realnost, uvek nastajala kao plod odnosa čoveka prema prirodi, i da se taj odnos nužno menjao tokom nastajanja slike, od prapočetaka do danas; zbog menjanja uslova življenja čoveka, odnosno društvenih i drugih uslova. Koliko je to uspelo, zavisilo je od mnogo čega; od mojih sposobnosti i stečenog iskustva i znanja, svakako, ali i od ograničenog vremena, jer tema je ozbiljna i zahteva znatno opsežniju studiju.

● **Šta mislite o današnjoj savremenoj umetnosti, tj. o odnosu današnjeg umetnika prema prirodi i društvu?**

— O savremenoj umetnosti mogu da razmišljam samo široko, što se ređe čini, u sklopu velikog analitičkog perioda u kojem živimo. Taj period doneo nam je i donosi mnoštvo umetničkih izraza kao posledicu krajnje individualnosti. Oni provereni, preživeli, ući će u riznicu buduće umetnosti, do koje ne mogu da znam kada ćemo stići; a oni koji su bili samo pokušaji, kratkovremeni, to će i ostati, bez uticaja na buduću umetnost. Neki naši tumači umetnosti, više improvizatori nego studiozni, kad govore o savremenosti, gledaju obično usko, i vide je samo u trenutnim »trendovima«, koji se, većinom, vrlo brzo smenjuju, izližu, i nestaju za godinu-dve. Takvo gledanje je ograničeno i malo ima izgleda da preživi; a primera za to ima dosta, baš u našem vremenu. Istinski savremeni umetnici, koji strpljivo koračaju i u postepenom zrenju stvaraju svoj svet, obično se ne povinuju takvim trenutnim trendovima, jer za to nemaju ni potrebe, ni vremena. Zbog toga, dosta često, ostaju izvan ozbiljnog razmatranja naših površnih tumača savremenog izraza. Sasvim suprotno nego što se to čini u svetu u kojem se respektuje izvornost sveta umetnika, njegovo dugo produblivanje, jer drukčije i ne može. Izvanredan primer je Morandi u Italiji, koji je dugo varirao jednu temu, a stvorio veliko i svuda priznato slikarstvo. Primera ima još, i u svetu i u nas. Hoću da kažem da su neki naši »tumači« vrlo nestrpljivi, a samo stvaranje pretpostavlja veliko strpljenje, o čemu su govorili i veliki revolucionari u savremenoj umetnosti: Brankuš, Matis, Brak, i mnogi drugi, na osnovi i svojih i tuđih iskustava.

Što se tiče odnosa današnjeg umetnika prema prirodi i društvu, o tome postoje određene zakonitosti, o čemu sam već delimično govorio, i o čemu umetnici izričito svesno ne mogu mnogo da odlučuju.

● **Kad biste sami sebe intervjuisali — na koje biste još pitanje rado odgovorili, ili: koje pitanje najčešće postavljate sebi, ili konačno: šta biste još želeli dodati ovom razgovoru, po Vama bitno — a da Vas nismo pitali?**

— Jedan intervju, svakako, ne može iscrpiti brojne probleme u savremenoj umetnosti, niti moje odgovore na sve što biste me pitali, ili kad bi se sam pitao.

Postoje dva problema, pored ostalih, kojih se teško oslobađamo, a mnogo i ne pokušavamo, nego ih, čak, i dalje uspešno negujemo. To je, u prvom redu, naš mentalitet kratkog daha; i drugi, naše kolonijalno ponašanje. Mentalitet kratkog daha ne dozvoljava našem čoveku, pa, naravno, i umetniku, da korača u svom radu na dugačke staze, jer za to treba stalno akumulirati, puniti se snažnim doživljajima koji pale nove impulse. Sve okolnosti, ukoliko nisu u pitanju jake ličnosti, idu na to da dah ostane kratak. Mi, vrlo često, otpisujemo ljude čije zrenje tek treba da počne. To je karakteristično za skorovejce.

Sve što se u umetnosti dogodi u svetu, bilo na kojem kraju ili u sasvim drukčijim uslovima, a mi moramo istovremeno imati, primeniti, bez obzira da li to nama odgovara ili ne. Pelcer se odmah uzima, makar on ubrzo uvenuo. Sve to radi toga da bismo svetu, po svaku cenu, pokazali da smo u toku događaja, da ne zaostajemo. Druga stvar je obaveštenost, jer svet je postao mali, i ona je svakog trenutka moguća. Međutim, obaveštenost je potrebna, čak nužna, ali za veće vlastito pouzdanje i lične puteve svakog pojedinca, a time i naše autentične puteve. Kolonijalno ponašanje pozdan je znak provincijalizma.

Razgovor vodilo: Dragan Pejić

brava

stojan berber

OTOK

Na njega može da stane
samo naše stopalo,
a to nam je dovoljno
da skočimo
na drugi kraj zemlje,
a možda i do zvezda.

ZAKON

Zatvoriti se u se,
zabraviti,
ostaviti samo puškarnice,
da neželjenog gosta,
da suvišnog prijatelja,
da klicanog i neklicanog
možemo ustreliti
pre nego on nas.

ZVER

Nju treba sa svih strana
zatvoriti,
izlaze joj zaprečiti,
sabit je u sopstveni oko,
ispružene šape zgnječiti,
potom je dokrajčiti
kao svaku zver.

SPLAV

Ona nas ne plaši
iako je mnogoljudna,
jer nema tih splavova
kojima bi
doplovila.

OKLOP

Ona je deo nas:
govori istim jezikom,
spava na istim jastucima,
pokriva istim ženama,
sanja iste snove,
puca iz istih automata.
Ona je neuništiva:
naš oklop doseže do nje,
a možda i nešto dalje.

potop

ljubica ostojić

Odjednom se navuče mrena
Na mesečinom obasjano nebesko oko;
Zlokobno se more podiže visoko,
Još na tren bljesnu Grada sjena!
I srušio se, kao od papira da je
Sazdan bio, treskom koji sve slama,
I smrtna krika, prekri se valinama!

Zlokobno je more urlalo:
U izbe, u katedrale upadalo,
Mrveći sve u mrklom mraku...
Padahu ljudi u sred morskih tmica:
Bez maski, odječe, udova i lica...
Te sudnje noći u tmimi,
Te sudnje noći Anno Domini...

A naspram noćnog pakla,
Kao da se na pučini pomakla:
Zelena hrpa svetlucava krljučti,
Gasnući srrahotna u poslednjim pogledima,
Jeziv krik obličeći u poslednjim gracajima;

Padode palače, razlomiše se trgovi,
Strepoštaše se zvonici i gradski zidovi,
Vrt je gosparski u mukama izdisao,
Dok je uvis korijenjem štrčao...

Grad uz more je nestajao,
Povijajući se i lomeći,
Proklinjući i moleći:
Postojao, stajao čas prije, jao...

Dok se zlokobno more,
Crno, k planini uspinjalo,
Nešto se na pučini ljeskalo,
Zeleno, pomicalo se gore:
Stravično izrastalo...

Komade Grada uz more
Već je plutalo k pučini,
A planina u ponovnoj mesečini
Kričieći se propinjala,
U ludom strahu zazivala
Nerazgovijetnim stijenjem:
Pokajte se u času sudnjem!
Cio prostor gromko ječi...
No nikog više ne bijaše od riječi,
Te je i potop crni začutao;
Tu gdje doskora
Grad bijeli uz more bijaše:
Zlokobna provala mora
Krhotine stravične njihaše
I u crne vode uvijaše...

A gdje se ponovno svijetlila pučina:
Nešto se grđno i zeleno ukazivalo,
Vlažnim krljučtima čudesno ljeskalo,
Kao da se ostrvo izrodilo iz dubina,
Kao da glasi neki čak do ovdje huje...
No nikog više ne bijaše,
Do more stravično i zlehudo,
Da vidi i čuje to čudo
Što pod mesečinom dozivaše...